

10. Johannisson, B., & Olaison, L. The moment of truth—Reconstructing entrepreneurship and social capital in the eye of the storm / B. Johannisson, L. Olaison // Review of social economy. – 2007. – № 65 (1). – P. 55–78.

11. Benjamin, S. We can't return to normal: committing to tourism equity in the post-pandemic age / S. Benjamin, A. Dillette, D. H. Alderman // Tourism Geographies. – 2020. – № 22 (3). – P. 476–483.

УДК 811.161.3

Андрэева А.У., канд. філал. навук
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт фізічнай культуры
Рэспубліка Беларусь, Мінск

Andreyeva A.
Belarusian State University of Physical Culture
Republic of Belarus, Minsk

ДЭФІНІЦЫІ ТЭРМІНАЎ І ІХ МЕСЦА Ў ПРАФЕСІЙНА АРЫЕНТАВАНЫМ КУРСЕ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ ВА УВА ТУРЫСТЫЧНАГА ПРОФІЛЮ

У артыкуле абгрунтавана важнасць вывучэння тэарэтычнага матэрыялу, звязанага з дэфініраваннем тэрмінаў і тлумачэннем спецыяльных паняццяў, у межах вучэбнай дысцыпліны «Беларуская мова (прафесійная лексіка)». Апісаны асаблівасці разгляду гэтага матэрыялу ў студэнцкай аўдыторыі.

Спецыяльная лексіка; тэрмін; дэфініцыя; яўная дэфініцыя; прафесійна арыентаванае навучанне.

DEFINITIONS OF TERMS AND THEIR PLACE IN THE PROFESSIONALLY ORIENTED COURSE OF THE BELARUSIAN LANGUAGE IN THE HIGH SCHOOL OF THE TOURIST PROFILE

The article substantiates the importance of studying the theoretical material related to the definition of terms and explanation of special concepts, within the discipline “Belarusian language (professional vocabulary)”. Features of consideration of this material in a student audience are described.

Special vocabulary; term; definition; explicit definition; professionally oriented training.

Вучэбная дысцыпліна “Беларуская мова (прафесійная лексіка)” выступае адным з найважнейшых кампанентаў у сістэме агульнай гуманітарнай падрыхтоўкі студэнтаў, што навучаюцца па спецыяльнасці “Турызм і гасціннасць” у Інстытуце менеджменту спорту і турызму УА “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт фізічнай культуры”. Выкладанне вучэбнай дысцыпліны

ставіць на мэце фарміраванне камунікатыўна развітой асобы, здольнай ажыццяўляць прадуктыўныя прафесійныя зносіны ў турыстычнай сферы на адной з дзяржаўных моў Рэспублікі Беларусь.

Асноўная задача вучэбнай дысцыпліны “Беларуская мова (прафесійная лексіка)” – авалоданне студэнтамі нацыянальнай галіновай тэрміналагічнай лексікай па абранай спецыяльнасці, што з’яўляецца неабходнай умовай эфектыўнай камунікацыі ў навуковай і практычнай дзейнасці будучых спецыялістаў-прафесіяналаў. Безумоўна, фарміраванню ў студэнтаў уменняў і навыкаў асэнсаванага карыстання тэрміналагічнай лексікай садзейнічае паспяховае засваенне імі асноватворчых тэарэтычных і практычных пытанняў тэрміназнаўства, якім у гэтай сувязі ў працэсе прафесійна накіраванага навучання беларускай мове, на нашу думку, павінна надавацца асаблівая ўвага. Таму на практычных занятках значнае месца пры вывучэнні нацыянальнай турыстычнай тэрмінасістэмы неабходна адводзіць пытанням станаўлення і сучаснага стану тэрміналогіі індустрыі турызму і гасціннасці, асаблівай функцыянавання спецыяльнай лексікі, спецыфікі тэрмінаўтварэння, сістэматызацыі і ўпарадкавання тэрміналогіі і інш. Так, у межах вучэбнай дысцыпліны студэнты паглыбляюць веды аб спецыяльнай лексіцы і тэрміналогіі, падрабязна вывучаюць разрады спецыяльнай лексікі (тэрміны, наменклатурныя назвы і прафесіяналізмы) і вучацца іх строга дыферэнцыраваць, знаёмяцца з адметнымі рысамі тэрмінаў як галоўнага стратума спецыяльнай лексікі (наяўнасць дэфініцыі, сістэмнасць, тэндэнцыя да адназначнасці, адсутнасць канатацыі, стылістычная нейтральнасць).

Адной са спецыфічных прымет тэрміна як лексічнай адзінкі мовы навукі з’яўляецца дэфініцыя, пад якой разумеюць кароткае азначэнне якога-небудзь спецыяльнага паняцця, што змяшчае найбольш істотныя, адрознівальныя яго прыметы. У сучаснай лінгвістычнай навуцы дэфініцыю навуковага паняцця, наміраванага тэрмінам, адносяць да фундаментальных логіка-сэнсавых катэгорый, якія абслугоўваюць прафесійную сферу дзейнасці. Менавіта ў дэфініцыях фіксуецца вынікі навуковага пазнання і адбываецца іх сацыяльная аб’ектывацыя. Тэрміны і іх дэфініцыі выступаюць асновай інтэлектуальнай камунікацыі і служаць сродкам атрымання прафесійных ведаў [1].

У працэсе прафесійна арыентаванага навучання беларускай мове лічым мэтазгодным пазнаёміць студэнтаў з лінгвадыдактычнай класіфікацыяй тыпаў дэфініцый спецыяльных паняццяў, заснаванай на ўліку дзвюх прымет: камунікатыўнай самастойнасці / несамастойнасці дэфінітыўных структур (прамыя і ўскосныя дэфініцыі) і выражанасці / нявыражанасці лагічных кампанентаў дэфініцый (яўныя, кантэкстуальныя і камбінаваныя дэфініцыі), а таксама з асноўнымі патрабаваннямі да навуковых дэфініцый. Несумненна, атрыманыя студэнтамі веды аб асаблівасцях дэфініравання тэрміналагічных адзінак садзейнічаюць лепшаму ўспрыманню і разуменню навуковых і вучэбна-прафесійных тэкстаў, даюць магчымасць паспяхова рэпрадукаваць

інфармацыйны змест спецыяльных тэкстаў (у вуснай і пісьмовай форме), лагічна, дакладна і поўна раскрываючы сэнс спецыяльных паняццяў, абазначаных турыстычнымі тэрмінамі.

З прычыны абмежаванасці ў часе на занятках па беларускай мове дэтальна разглядаюцца толькі яўныя дэфініцыі, што найбольш шырока прадстаўлены ў навуковых і вучэбна-прафесійных тэкстах турыстычнай накіраванасці, аб чым сведчыць праведзены намі лінгвістычны аналіз гэтых тыпаў тэкстаў. Яўныя дэфініцыі выражаны сінтаксічнымі канструкцыямі, у якіх моўная форма адпавядае самой лагічнай структуры дэфініцыі. У яўных дэфініцыях вылучаюцца два кампаненты: дэфініendum (definiendum) – тэрмін, які азначаецца, і дэфініens (definiens) – астатняя частка, што раскрывае сэнс спецыяльнага паняцця. Пры гэтым дэфініendum і дэфініens знаходзяцца ў адносінах эквівалентнасці, г. зн. абазначаюць адзін і той жа дэнатат, і, адпаведна, могуць узаемазамяняцца.

Дэфінітыўныя структуры вельмі разнастайныя. У беларускай мове маецца багаты арсенал спецыяльных моўных сродкаў (звязаных дзеясловаў), што выкарыстоўваюцца ў дэфінітыўных сказах: 1) звязкі, якія выражаюць адносіны тоеснасці (гэта, ёсць, з’яўляцца, *уяўляць сабой* або нулявая); 2) намінатыўныя звязкі (назваць, *абазначаць* і да т. п.) і сінанімічныя ім выразы (атрымаць назву, мець назву і да т. п.); 3) ментальныя звязкі, якія ўказваюць на суб’ектыўны характар працэсу пазнання (лічыць, *разумець, вызначаць, разглядаць* і да т. п.); 4) звязкі са значэннем выяўлення зместу паняцця (заключацца, выражацца і да т. п.) і інш.

На практычных занятках па беларускай мове ўвага студэнтаў акцэнтуюцца на ключавых момантах, якія датычаць сутнасці яўных дэфініцый і асаблівасцей іх функцыянавання: 1) асноўнае кола дзеясловаў, што выступаюць у ролі звязкі, іх семантыка і марфалагічныя асаблівасці; 2) суадноснасць дэфінітыўных структур з рознымі дзеяслоўнымі звязкамі, магчымасць іх узаемазамены; 3) трансфармацыйныя пераўтварэнні пры ўзаемазамене дэфінітыўных сказаў.

Для замацавання атрыманых студэнтамі тэарэтычных ведаў распрацаваны комплекс практычных заданняў (гл., напрыклад, [2]):

1) прааналізаваць дэфініцыі турыстычных тэрмінаў і ўстанавіць, што іменна (аб’ект або прымета) прапісана ў якасці значэння тэрмінаадзінак;

2) прааналізаваць структурна-семантычныя асаблівасці прыведзеных дэфініцый турыстычных тэрмінаў, скласці схемы граматычных мадэлей, што выкарыстоўваюцца пры дэфініраванні тэрмінаў (“*Што* – (гэта) што”; “Што з’яўляецца чым” / “Чым з’яўляецца што”; “Што называецца чым” / “Чым называецца што”; “*Што ўяўляе сабой што*” і інш.);

3) параўнаць дэфінітыўныя сказы з рознымі звязкамі і вызначыць іх падабенства / адрозненне ў семантыцы і функцыянаванні;

4) указаць сказы, у якіх дзеяслоўную звязку ўяўляць сабой можна замяніць дзеясловам з’яўляцца; правесці замену;

5) знайсці і выправіць памылкі ў прыведзеных дэфінітыўных структурах;

б) правільна злучыць тэрміны ў левым слупку з іх дэфініцыямі ў правым слупку; па магчымасці аформіць дэфініцыі пры дапамозе разнастайных вывучаных граматычных мадэлей;

7) перакласці тэкст з рускай мовы на беларускую; у працэсе перакладу замяніць дэфініцыі тэрмінаў, выражаныя толькі адной граматычнай мадэллю (“*Што – гэта што*”), іншымі сінанімічнымі канструкцыямі з мэтай разнастаіць маўленне, пазбегнуць нудлівасці і дакучлівага выкарыстання адных і тых жа граматычных мадэлей.

Паколькі пытанні дэфініравання тэрмінаў з’яўляюцца даволі складанымі для засваення студэнтамі першага курса, якія яшчэ не маюць грунтоўных ведаў аб сінтаксісе навуковага стылю маўлення, у працэсе выканання заданняў практыкуецца калектыўная форма вучэбнай дзейнасці.

З улікам таго, што студэнты нярэдка адчуваюць цяжкасці пры пастаноўцы знакаў прыпынку паміж дэфініendum і дэфініенсам, на практычных занятках звяртаецца ўвага і на асаблівасці пунктуацыі ў дэфінітыўных сказах.

У заключэнне падкрэслім, што найважнейшай умовай прафесійнай падрыхтоўкі спецыяліста турыстычнай сферы з’яўляецца авалоданне мовай спецыяльнасці, прафесійным маўленнем. Кожны спецыяліст павінен умець асэнсавана карыстацца лексікай сферы турызму і гасціннасці, разумець інфармацыйны змест навуковых тэкстаў спецыяльнага характару, а пры ўзнаўленні атрыманай інфармацыі лагічна і дакладна раскрываць сэнс спецыяльных паняццяў, прыводзіць навуковыя азначэнні тэрмінаў. Безумоўна, фарміраванне такіх уменняў і навыкаў немагчыма без засваення тэарэтычных пытанняў тэрміназнаўства і, у прыватнасці, пытанняў спецыфікі тэрміналагічных адзінак і асаблівасцей іх дэфініравання.

1. Основы научной речи: учеб. пособие для студ. нефилол. высш. учеб. заведений / Н. А. Буре [и др.]; под ред. В. В. Химика, Л. Б. Волковой. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: Академия, 2003. – 272 с.

2. Андрэева, А. У. Беларуская мова. Турыстычная лексіка: практыкум / А. У. Андрэева. – Мінск: БДУФК, 2020. – 95 с.